

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ НАН УКРАЇНИ
(ІЕП НАНУ)

РЕФЕРАТ

Цикл наукових праць на здобуття
щорічної премії Президента України для молодих вчених

**ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА**

Маісурадзе Марина Юріївна - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Інституту економіки промисловості НАН України

РЕФЕРАТ

циклу наукових праць кандидата економічних наук, старшого наукового співробітника Маісурадзе Марини Юрїївни за темою «Формування організаційно-економічного забезпечення розвитку державно-приватного партнерства», який висунуто на здобуття премії Президента України для молодих вчених 2017 року

Розвиток національної економіки та подолання наслідків світової економічної кризи в даний час виступають пріоритетними завданнями реалізації державної економічної політики. При цьому особливої значущості набуває ефективна взаємодія держави і приватного сектору економіки, оскільки темпи розвитку державного сектору значно відстають від приватного внаслідок недостатньо ефективного функціонування об'єктів державної власності, що склалося, у тому числі, через обмеженість ресурсів державних і місцевих бюджетів та неспроможності забезпечити належний рівень розвитку підприємств державного сектору. У зв'язку з цим найбільш перспективним може стати впровадження практики державно-приватного партнерства, яка набула широкого поширення з 1990-х рр. в країнах Західної Європи, та стала одним з ефективних інструментів державної політики розвитку саме державного сектору.

Ринкова економіка визначає функціонування суб'єктів господарювання всіх форм власності в конкурентному середовищі, що зумовлюється необхідністю створення рівних для всіх умов розвитку відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» передбачено проведення таких реформ, як дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа захисту економічної конкуренції, реформа корпоративного права, реформа управління державною власністю, а також розробка програми залучення інвестицій, які певною мірою спрямовані на вирішення проблем підприємства державного сектору економіки. Крім того, їх успішна реалізація стимулюватиме розвиток державно-приватного партнерства, адже всі попередні спроби реформування відносин в державному секторі економіки не принесли відчутних змін, хоча результати діяльності

приватних підприємств покращились, але на підприємства державного сектору економіки значного притоку інвестицій не відбулося. Поряд із цим слід підкреслити, що ще більше можливостей відкривається для залучення іноземних інвесторів у проекти державно-приватного партнерства із набуттям чинності Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС). Відповідно, використання досвіду країн ЄС в поширенні практики державно-приватного партнерства в національній економіці сприятиме не тільки активізації інвестиційної діяльності, а також розвитку державного сектора економіки. Тому формування організаційно-економічного забезпечення розвитку державно-приватного партнерства на теперішній час є вельми актуальним.

Останнім часом інтерес до державно-приватного партнерства все більше зростає, що пояснюється пошуком нових ефективніших підходів до управління об'єктами державної власності. Питанням розвитку державно-приватного партнерства як одного з інструментів вирішення проблем підвищення конкурентоспроможності економіки, окремих секторів і підприємств присвячені роботи таких учених, як Вавричук О., Вінник О., Геєць І., Джабраїлов Р., Запатріна І., Надолішній П., Павлюк К., Устименко В., Федулова Л., Шилепницький П., але питання формування організаційно-економічного забезпечення розвитку державно-приватного партнерства не були в достатній мірі опрацьовані.

Необхідність наукового розроблення окреслених проблем зумовила створення циклу наукових праць «Формування організаційно-економічного забезпечення розвитку державно-приватного партнерства».

Метою циклу наукових праць є розвиток теоретичних положень і розробка науково-методичних та практичних рекомендацій з формування організаційно-економічного забезпечення розвитку державно-приватного партнерства.

Реалізація даної мети передбачає вирішення низки наукових задач:

визначення науково-методичних засад і передумов розвитку державно-

приватного партнерства в національній економіці;

дослідження особливостей визначення державно-приватного партнерства з урахуванням норм національного законодавства;

розробка класифікації форм державно-приватного партнерства з урахуванням чинної законодавчої та нормативно-правової бази, а також світової практики;

аналіз міжнародних та національних тенденцій з розвитку державно-приватного партнерства з визначенням результатів функціонування підприємств державного сектору економіки для обґрунтування доцільності провадження державно-приватного партнерства;

розробка рекомендацій щодо розвитку нормативно-правового забезпечення регулювання державно-приватного партнерства з метою залучення інвестицій в державний сектор економіки з урахуванням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;

розробка науково-методичного підходу щодо обґрунтування форм державно-приватного партнерства для окремих сфер національної економіки, зокрема, паливно-енергетичного комплексу;

розробка пропозицій з реалізації інтересів працівників при впровадженні програм державно-приватного партнерства як одного з напрямів вирішення соціальних проблем при проведенні реструктуризації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні та подальшому розвитку теоретичних та науково-практичних положень з формування організаційно-економічного забезпечення розвитку державно-приватного партнерства в Україні, спрямованих на розвиток та підвищення ефективності функціонування державного сектору економіки. До основних результатів, що визначають наукову новизну дослідження, належать такі.

Встановлено, що за останні роки питома вага державного сектору економіки в Україні не перевищувала 11%, при тому його частці у ВВП більше 40%. Така ситуація може бути наслідком недосконалого механізму розподілу підприємств між державним і приватним секторами або свідчити про існування

сектору тіньової економіки, або про більшу ефективність функціонування саме державного сектору порівняно з приватним, який робить більший внесок у формування ВВП країни. Засновуючись на аналізі фінансових результатів підприємств державного сектору економіки встановлено, що найбільш збитковою є добувна промисловість, чисті збитки якої за державними підприємствами склали 96% чистих збитків всіх державних підприємств, або 37% усіх чистих збитків підприємств державного сектору економіки.

Виявлено, що основними передумовами розвитку державно-приватного партнерства є: незадовільний стан об'єктів державного сектору економіки, що потребують значних інвестиційних ресурсів для їх ефективного функціонування і розвитку; обмежені можливості державного і місцевих бюджетів, які не в змозі профінансувати в достатньому обсязі роботи з модернізації, реконструкції, технічного переоснащення, тощо підприємств державного сектору економіки, які найбільше цього потребують; низька зацікавленість інвесторів в самостійній реалізації великомасштабних проєктів, які не мають державної підтримки у вигляді надання державних гарантій, перерозподілу ризиків, тощо, за такими проєктами між державою та приватними партнерами; невирішені соціальні (щодо захисту інтересів працівників) та екологічні проблеми.

Визначено, що державно-приватне партнерство розглядається з організаційної, фінансової, цільової і політичної сторони. Згідно з організаційним підходом, державно-приватне партнерство є системою організаційних відносин між державним і приватним секторами в рамках договірних відносин. Фінансовий підхід припускає, що державно-приватне партнерство на основі спільного фінансування дозволяє зменшити витрати державного партнера за рахунок приватних партнерів. Цільовий підхід розглядає державно-приватне партнерство як інструмент розвитку, що припускає реалізацію цільових програм в суспільно значущих сферах. Політичний підхід розглядає державно-приватне партнерство як інструмент вирішення політичних завдань.

На основі дослідження класифікацій державно-приватного партнерства, запропоновано доповнити такими формами державно-приватного партнерства, як приватизація і продаж частини корпоративних прав підприємства з державною часткою власності при умові, що у держави залишається вирішальне право голосу та можливість впливати на прийняття рішення і управління даним підприємством.

Засновуючись на аналізі світової та національної практики реалізації проектів державно-приватного партнерства виділено, що нові проекти в структурі чотирьох груп моделей державно-приватного партнерства, виділених Світовим банком (нові проекти, концесії, відчуження власності, контракти з управління та лізинг), переважають не тільки за кількістю, але й за обсягом загальної вартості інвестиційних зобов'язань – майже 60%. В Україні за сферами діяльності найбільша кількість проектів державно-приватного партнерства була реалізована в області енергетики загальною інвестиційною вартістю 2,3 млрд дол. США. При цьому за структурою в енергетиці 75,6% проектів було реалізовано в рамках такої моделі державно-приватного партнерства, як відчуження власності, пов'язаної із продажем державної частки корпоративних прав в енергогенеруючих компаніях.

На основі аналізу національного законодавства визначено, що воно широко розуміє державно-приватне партнерство і не конкретизує виняткові форми його реалізації, зокрема, в рамках державно-приватного партнерства можуть укладатися договори про концесію, спільну діяльність та інші договори. Для того, щоб такі договори відносилися до державно-приватного партнерства, вони повинні відображати загальну зацікавленість партнерів в ефективному використанні наявних ресурсів на всіх стадіях життєвого циклу проекту – від проектування до експлуатації або передачі та відповідати встановленим вимогам.

На основі узагальнення підходів до визначення державно-приватного партнерства запропоновано власне визначення: державно-приватне партнерство представляє собою взаємовигідне співробітництво між державою Україна,

Автономною Республікою Крим та територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та суб'єктами підприємницької діяльності, крім державних та комунальних підприємств, а також іншими організаціями, що функціонують відповідно до чинного законодавства, (приватні партнери) в соціально-економічній сфері, спрямоване на реалізацію важливих соціально-економічних проектів на принципах пріоритетності інтересів державних партнерів, їхньої політичної й економічної підтримки, об'єднання ресурсів сторін, справедливого розподілу ризиків між ними, рівноправності і прозорості відносин на договірній основі або шляхом створення юридичної особи, або іншим шляхом відповідно до чинного законодавства, з метою досягнення кращих результатів функціонування та/або підвищення якості виробленої продукції (товарів)/робіт, що виконуються (послуг, що надаються), та/або отримання прибутку, та/або досягнення іншого неекономічного ефекту відповідно до вимог чинного законодавства.

Для більш ефективного впровадження механізмів державно-приватного партнерства розроблено рекомендації щодо:

визначення переліку можливих форм державно-приватного партнерства в різних сферах економіки та внесення відповідних змін до Закону України «Про державно-приватне партнерство»;

доопрацювання Механізму надання державою гарантій приватним партнерам в рамках державно-приватного партнерства з урахуванням необхідності додержання гарантій щодо державної підтримки;

доопрацювання Порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства у частині забезпечення взятих державою обов'язків, оскільки за відсутності коштів у державному або місцевому бюджеті приватний партнер не зможе отримати встановлене фінансування та повною мірою виконати свої зобов'язання, що може призвести до значних збитків та невиконання суспільно значущого проекту;

доопрацювання Порядку проведення конкурсу з визначення приватного

партнера для здійснення державно-приватного партнерства за об'єктами державної, комунальної власності і об'єктах, що належать Автономній Республіці Крим шляхом визначення кількісних обмежень при оцінці проектів, коли присвоєння балів і вагомості здійснюється органом управління з урахуванням пропозицій членів комісії, які не завжди можуть об'єктивно оцінити проектні пропозиції;

доопрацювання Методики проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства, яка передбачає ухвалення рішення про доцільність здійснення державно-приватного партнерства на основі узагальнених результатів аналізу за чотирма етапами з різним набором як кількісних, так і якісних показників. З метою співставлення таких показників доцільно доповнити їх бальною оцінкою, на основі якої визначатиметься можливість реалізації проекту державно-приватного партнерства;

доопрацювання Методики виявлення ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними шляхом надання переліку ризиків і методів, які можуть застосовуватися, або уточнення можливостей і обмежень застосування вказаних в Методиці методів;

доопрацювання Порядку надання приватним партнером державному партнеру інформації про виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства. Йдеться про необхідність внесення положень щодо застосування певних санкцій до приватного партнера за недотримання термінів надання, а до державного партнера – за недотримання термінів обнародування інформації;

доопрацювання Методики розрахунку концесійних платежів, зокрема, що стосується визначення ринкової вартості об'єкта концесії – підприємств паливно-енергетичного комплексу.

Визначено, що діюча законодавча та нормативно-правова база спроможна забезпечити розвиток такої форми державно-приватного партнерства як концесії, у тому числі, в таких сферах, як інфраструктура та паливно-енергетичний комплекс. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України «Про

затвердження переліку об'єктів паливно-енергетичного комплексу права державної власності, які можуть надаватися в концесію» передбачено можливість передачі в концесію 82 об'єктів паливно-енергетичного комплексу, які належать до вугільної промисловості, що набуває особливої актуальності для забезпечення енергетичної незалежності країни. Поряд із цим встановлено, що значні перспективи має й така форма державно-приватного партнерства як угоди про розподіл продукції в сфері пошуку та розвідки родовищ корисних копалини і їх видобутку, зокрема, вуглеводнів.

Обґрунтовано, що імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС сприятиме розвитку державно-приватного партнерства в Україні та активізації інвестиційної діяльності, у тому числі в паливно-енергетичному комплексі, на основі застосування європейського досвіду та адаптації до нормативно-правової бази ЄС. Але поряд із цим потребує вдосконалення чинна законодавча та нормативно-правова база з питань надання державної допомоги та державних гарантій підприємствам державного сектору економіки при реалізації проектів державно-приватного партнерства.

Проаналізовано проблемні питання щодо забезпечення інтересів та прав працівників під час реорганізації підприємств при реалізації проектів державно-приватного партнерства з урахуванням вимог законодавства Європейського Союзу та практики Європейського суду з прав людини. Запропоновано напрями реалізації інтересів працівників на основі законодавчого врегулювання, зокрема, із внесенням у проект Трудового кодексу України положень, що визначають коло інтересів та прав працівників, а також механізм їх захисту.

Запропоновано розвиток соціального партнерства як системи колективних відносин між найманими працівниками, роботодавцями та виконавчою владою, що має забезпечити підвищення ефективності реалізації прав працівників під час реалізації проектів в межах державно-приватного партнерства як одного з напрямів реалізації програм реформування. При цьому основними принципами соціального партнерства визначено рівноправність, довіру у відношеннях, повагу та врахування інтересів сторін, компроміс,

обов'язковість виконання домовленостей тощо, які засновуються на нормах чинного законодавства, що має бути закріплене у новому Трудовому кодексі України.

Практичне значення одержаних у циклі наукових праць «Формування організаційно-економічного забезпечення розвитку державно-приватного партнерства» результатів полягає в тому, запропоновані рекомендації надають підприємствам державного сектору економіки можливість розробляти програми розвитку на основі провадження державно-приватного партнерства.

Пропозиції та рекомендації циклу наукових праць використано у діяльності: ВАТ «Донбасшахтобуд» (листи від ВАТ «Донбасшахтобуд» № 03/03-87 від 15.03.2011 р., № 03/03-314 від 01.07.2011 р.) – рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування підприємства та визначення перспектив його подальшого розвитку на основі провадження державно-приватного партнерства; рекомендації щодо обґрунтування вибору форми державно-приватного партнерства під час розробки стратегій розвитку підприємства (концесія, спільна діяльність); ДП «Макіїввугілля» (листи від ДП «Макіїввугілля» № 01-09/952 від 25.12.2013 р., № 01-09/953 від 25.12.2013 р., № 09-91/21 від 21.05.2014 р.) – положення з науково-методичного забезпечення та напрямів розвитку державно-приватного партнерства для підприємств державного сектору економіки, у тому числі вугільної галузі; рекомендації з розробки стратегії розвитку підприємства; рекомендації щодо розробки пропозицій органам державного управління з поширення практики державно-приватного партнерства в паливно-енергетичному комплексі.

Основні положення та результати дослідження доповідались і були схвалені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика» (м. Луцьк, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, управління, фінанси: проблеми та перспективи розвитку» (м. Київ, 2013 р.); Міжнародному науково-практичному конгресі «Экономическое развитие стран Евросоюза и стран СНГ в условиях глобализации» (м. Берн, Швейцарія, 2013 р.);

Міжнародній конференції «Стратегія качества в промышленности и образовании» (м. Варна, Болгарія, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія підприємства: зміна парадигми управління та інноваційні рішення для бізнесу» (м. Київ, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективні механізми та стратегії управління економікою» (м. Черкаси, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.).

Економічна значущість використання результатів роботи буде полягати в підвищенні ефективності управління активами, що належать державі, комплексному вирішенні питань залучення приватних інвестицій у проблемні галузі економіки для реалізації загальнодержавних та місцевих програм розвитку, в створенні конкурентного середовища, та стимулюванні економічного розвитку. Соціальна значимість роботи буде полягати у вирішенні питань накопичених диспропорцій у соціальній сфері. В цілому, механізми державно-приватного партнерства будуть сприяти більш ефективному залученню приватного сектору до суспільно значущих проектів.

Об'єднання робіт у єдиний науковий цикл обґрунтовується спільною метою, поставленими в роботі завданнями, узгодженістю одержаних наукових результатів.

Публікації. Всього цикл наукових праць складається з 21 наукової роботи (1 монографія, 6 статей у наукових фахових виданнях, 3 статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, 11 публікацій за матеріалами конференцій) загальним обсягом 18,62 д.а., особисто автору належить 7,95 д.а. Загальний індекс цитування публікацій складає 3 (за даними міжнародної наукометричної бази Google-академія (<http://scholar.google.com.ua/>), h-індекс=1.